

Opetussuunnitelman ja ylioppilaskirjoitusten välissä – taloustiedon opetus lukiossa*

Eero Kitunen

VTM, opettaja

Haukilahden lukio, Espoo

Nykyisessä kurssimuotoisessa lukiossa Suomessa taloustieto on osa yhteiskuntaopin oppiainetta. Jokaisen lukiolaisen on suoritettava ainakin kaksi yhteiskuntaopin kurssia. Kaikille pakolliset kurssit ovat yhteiskuntatieto ja taloustieto. Yhteiskuntatiedon kurssin teemoja ovat esimerkiksi kansalaisoikeudet, sosiaalipolitiikka, yhteiskunnalliset vaikuttamiskeinot, poliittinen päätöksenteko sekä ulko- ja turvallisuuspolitiikka. Taloustiedon keskeinen näkökulma on kansantalouden toiminta kokonaisuutena eli kotitalouksien, yritysten ja julkisyhteisöjen taloudelliset suhteet ja vuorovaikutus.

Taloustiedon, kuten muutakin opetusta lukiossa, ohjaa Opetushallituksen opetussuunnitelma. Sen mukaan opiskelija tulee taloustiedossa tutustuttua kansantalouden keskeisiin

perusteisiin, käsitteisiin ja teorioihin. Näitä ovat esimerkiksi tuotannontekijät, markkinatalous, julkinen talous, talouden häiriöt, kuten työttömyys ja inflaatio, rahoitusmarkkinat sekä finanssi- ja raha-politiikka. Lisäksi opiskelijan on saatava käsitys Suomen ja kansainvälisen talouden nykytilasta ja taitoja jokapäiväisten taloudellisten päätösten tekemiseen. Hänen on ymmärrettävä työnteon ja yrittäjyyden merkitys kansantaloudelle ja opittava tarkastelemaan taloudellisia kysymyksiä myös eettisestä näkökulmasta.

Koska tavoitteita on paljon ja aikaa rajallisesti, joutuu opettaja tekemään valintoja ja rajauksia opetettavien sisältöjen suhteen. Yhden lukiokurssin ohjeellinen kokonaispituus on noin 40 kertaa 45 minuuttia, mikä harvoin käytännössä toteutuu. Oman kokemukseni perusteella kurssin pituus käytännössä on noin kolme neljäsosaa tästä. Koeviikko, jonka aikana ei normaalia opetusta ole, vie osan kurssiajasta, samoin mahdolliset kurssien ulkopuoliset, lukiossa järjestettävät tapahtumat.

Opetussuunnitelman ohella taloustiedonkin opetukseen vaikuttavat ylioppilaskirjoituk-

* Kirjoitus perustuu Taloustieteellisen yhdistyksen iltapäiväseminaarissa 18.3.2013 pidettyyn puheenvuoroon. Kirjoittaja toimii opettajana Haukilahden lukiossa Espoossa sekä Historian ja yhteiskuntaopin opettajien liiton ja Aineopettajaliiton hallituksen jäsenenä

set. Niille, jotka osallistuvat ylioppilaskirjoituksissa yhteiskuntaopin reaaliokokeeseen, on tarjottava edellytykset siinä menestymiseen. Koska mitä tahansa opetussuunnitelmaan liittyvää voidaan ylioppilaskokeessa kysyä, olisi periaatteessa kaikki siihen liittyvä ehdittävä opettaa. Samalla myös ne, jotka eivät osallistu yhteiskuntaopin reaaliokokeeseen, on otettava opetuksessa huomioon. Motivointi voi tapahtua esimerkiksi havainnollistamalla teoreettista tietoa ajankohtaisaiheiden avulla.

Pakollisten kurssien lisäksi lukiolaiset voivat valita yhteiskuntaopissa kaksi lisäkurssia, lakitiedon ja Euroopan unionia käsittelevän kurssin. Nämä ovat niin sanottuja valtakunnallisia syventäviä kursseja. Lakitiedossa talousasiat tulevat esille esimerkiksi lainanottamisen ja kuluttajan oikeuksien yhteydessä. Näkökulma on kuitenkin juridinen. Euroopan unioniin keskittyvällä kurssilla taloutta käsitellään ensisijassa päätöksenteon ja instituutioiden, esimerkiksi Euroopan keskuspankin ja EU:n komission, kautta.

Monissa Suomen lukioissa järjestetään yhteiskuntaopissa pakollisten ja syventävien kurssien lisäksi myös niin sanottuja koulukohtaisia soveltavia kursseja, joiden sisällöt vaihtelevat esimerkiksi lukion yleisen linjan sekä opettajien ja opiskelijoiden mieltymysten mukaan. Tällainen kurssi voi olla vaikkapa yhteiskuntaopin ajankohtaiskurssi, jolla sovelletaan pakollisilla kursseilla opetettuja teoreettisia tietoja ajankohtaisten uutisten analysoimiseen. Itse olen järjestänyt tällaisen kurssin useana lukuvuotena ja kokenut sen hyödylliseksi erityisesti kahdesta syystä. Ensinnäkin pakollisilla yhteiskuntaopin kursseilla aikaa ajankohtaisten ja konkreettisten asioiden käsittelyyn ei liiemmin ole. Toiseksi ajankohtaistietoa edellytetään usein myös joissakin yhteiskuntaopin ylioppilas-

koetehtävissä. Lisäksi olen muutamana lukuvuotena järjestänyt yhteiskuntaopissa taloustiedon jatkokurssin, joka sisällöllisesti lähestyy yliopistojen perusopintojen tasoa ja on taloustiedon kurssia teoreettisempi ja matemaattisempi.

Syventäviä ja soveltavia kursseja yhteiskuntaopissa valitsevat kokemukseni perusteella ne, jotka valmistautuvat kirjoittamaan yhteiskuntaopin ylioppilaskirjoituksissa. Näiden osuus on omassa koulussani, Haukilahden lukiossa, noin neljännes abiturienteista. Yhteiskuntaopin kirjoittajien määrä luonnollisesti vaihtelee lukioittain. Taloustiedon jatkokurssi on palvelut myös niitä, jotka pyrkivät jatko-opintoihin esimerkiksi kauppakorkeakouluun.

Yhteiskuntaopin lisäksi taloudellisia aiheita käsitellään lukioissa myös esimerkiksi historian ja maantiedon kursseilla. Maantiedossa taloudellinen näkökulma on esillä esimerkiksi energia- ja kaupunkisuunnittelukysymyksissä. Historiassa taloudelliset kysymykset ovat vahvasti esillä. Yksi neljästä pakollisesta kurssista keskittyy maailman ja Euroopan taloushistoriaan, talouden perustan muutokseen keräily- ja metsästystaloudesta maanviljelyn kautta teolliseen tuotantoon. Suomen historia autonomian ja itsenäisyyden aikana kuuluu myös historian pakollisten kurssien joukkoon. Tällä kurssilla käsitellään Suomen talouselämän muutosta 1800-luvun teollistumisen liikkeellelähdestä 1960- ja 1970-lukujen rakennemuutokseen. Aiheena on myös rahamarkkinoiden vapautuminen 1980-luvulla ja talouslama 1990-luvulla.

Lukio-opintojen kokonaisuus Suomessa on vähintään 75 kurssia. Vaikka lukiolaisille pakollisia, puhtaasti talouteen keskittyviä kursseja onkin vain yksi, tarjoaa lukio-opetus eri näkökulmien kautta melko kattavan käsityksen taloudesta. Olisikin hyvä, että lukio-opiskelija

osaisi hahmottaa eri oppiaineet sisältöineen yhtenä kokonaisuutena. Lukio-opetuksen tavoitteen tulisi olla holistinen: kokonaisuus on enemmän kuin sen osien summa. Osia ovat eri oppiaineet, ja kokonaisuuteen kuuluvat ne opiskelijan ajattelun välineet ja tiedon käsittelemisen taidot, joita osat kehittävät.

Vielä 2000-luvun alussa historia ja yhteiskuntaoppi muodostivat lukio-opetuksessa yhteisen oppiainekokonaisuuden, jossa yhteiskuntaopille jäi jonkinlainen historian apuoppiaineen rooli. Tämä johtui esimerkiksi siitä, että historian ja yhteiskuntaopin opettajat olivat kouluttautuneet ensisijassa historianopettajiksi. Edelleen on hyvin yleistä, että historiaa pääaineenaan yliopistossa lukenut opettaja opettaa myös yhteiskuntaoppia, josta hän on suorittanut opettajakelpoisuuden edellyttämän sivuainekokonaisuuden. Tämä kokonaisuus koostuu erilaisista yhteiskuntatieteellisistä opinnoista, muiden muassa valtio-opista ja kansantaloustieteestä. Historia ja yhteiskuntaoppi erkaantuivat omiksi oppiaineikseen, kun ylioppilaskirjoituksissa siirryttiin ainereaalikokeeseen vuonna 2006. Uudessa ylioppilaskokeessa reaaliaineet kuten historia ja yhteiskuntaoppi erotettiin omiksi kokeikseen. Tämä uudistus on vankistanut yhteiskuntaopin asemaa lukikoulutuksessa.

Ylioppilaskirjoitusten yhteiskuntaopin reaalikokeen rakenne on vakiintunut kymmeneen kysymykseen, joista kokelaan on vastattava kuuteen. Kaksi valittavista tehtävistä on niin sanottuja jokeritehtäviä, jotka ovat tavallisia tehtäviä vaativampia. Niistä on siksi mahdolli-

suus saada enemmän pisteitä kuin tavallisista tehtävistä. Tehtävistä kolme on perinteisesti liittynyt suoraan taloustietoon. Kevään 2013 ylioppilaskirjoituksissa kysyttiin esimerkiksi seuraavaa: ”Mitä tarkoitetaan inflaatiolla ja deflaatiolla? Pohdi, minkälaisia ongelmia deflaatio ja korkea inflaatio aiheuttavat kansantaloudelle.” Osa tehtävistä liittyy taloudellista tilastotietoa, jota opiskelijan on osattava tulkitella ja analysoida. Kevään 2013 ylioppilaskirjoituksissa toisessa jokeritehtävässä oli kuvio Suomen teollisuuden investointiasteesta vuosina 1975–2011. Tehtävänasettelu oli kolmiosainen: opiskelijaa kehoitettiin pohtimaan, mikä merkitys teollisuuden investoinneilla on kansantaloudelle, miten teollisuuden investoinnit ovat kehittyneet kuvion osoittaman aikakautena ja mitkä tekijät ovat vaikuttaneet kuvion osoittamaan kehitykseen. Arvioinnissa kiinnitetään huomiota eritoten opiskelijan kykyyn luoda tuntemiensa käsitteiden ja asiasisältöjen avulla vastauksestaan johdonmukainen kokonaisuus. Ansiokasta on itsenäisen päättely- ja asioiden yhdistelykyvyn osoittaminen.

Taloudellisen tilastotiedon luku- ja analysointi on siis taito, jota taloustiedon oppitunneilla on syytä harjoitella. Laajemmin tarkasteltuna taloustiedon opetuksen tavoitteena tulisi olla, että opiskelija kykenee seuraamaan yhteiskunnassa käytävää talouskehitykseen ja talouspolitiikkaan liittyvää keskustelua ja ottamaan perustellusti kantaa erilaisiin talouspoliittisiin ratkaisuihin. Tätä aika-ajoin vaaditaan myös ylioppilaskirjoituksissa. □